

**PROBLEMATICA RĂZBOIULUI CIVIL DE ȘAPTE ANI
DIN CADRUL ȚARATULUI ASĂNEȘTILOR (1211-1218).
STUDIU DE CAZ.**

**THE PROBLEMATICS OF THE SEVEN YEARS' CIVIL WAR
WAGED IN THE VLACHO-BULGARIAN EMPIRE (1211-1218).
CASE STUDY**

Ginel Lazăr*

Abstract

The conspiracy which led to the assassination of Ioannitsa Kaloyan (1207) brought Boril, the son of the czar's sister, to the throne of Tarnovo. Boril, who hurried to marry his aunt-in-law, the Cuman widow of the dead czar, took the power with the support of the philo-Cuman party led by czarina Ana. The family of Asen I, one of Kaloyan's brothers, left the capital of the Empire and took refuge in the Principality of Halych-Volhynia. In wait for the right moment to start the fight for retrieving the throne, Ivan Asen (one of Asen I's sons) consolidated ever since 1207, the first year of his Russian exile, his connections with the Russians in Halych-Volhynia and with the Cumans, relying on the help of the former comrades of his father. The seven years' war, which began in 1211, was mistaken by G. Akropolites for the siege of Tarnovo, the last redoubt of the conquering offensive initiated by Ivan Asen II. In 1211 a revolt of the boyars took place in Vidin against czar Boril, the usurper of the throne. In order to defeat it, he resorted to the help of Hungarian king Andrew II. The Transylvanian military expedition (Saxons, Szekelys, Vlachs and Pechenegs) organized against the rebels in Vidin and led by count Ioachim of Sibiu is described in a royal diploma issued years after the event by the chancellery of king Bela IV on 23 June 1250, from Győr. Directed from the political centre in Preslav, the actions for the liberation of the Empire from the influence of Boril began with the boyars' uprising in Vidin and despite the initial failure they continued with an amazing success. The unfortunate czar, allied with Hungary and the Latin Empire, was forced to barricade himself in the Tsarevets fortress, where he was besieged by Ivan Asen II. Given that the Latins in Constantinople and the Hungarians could not help the czar besieged in Tarnovo, at the beginning of 1218 Ivan Asen occupied the capital-city of Tarnovo and overthrew Boril.

Keywords: civil war, Vlach-Bulgarian Empire, 1211 – 1218, uprising, Vidin, boyars, Ivan Asen.

În anuarul „Muzeul Național“ au fost publicate mai multe studii ale noastre, dedicate istoriei Asăneștilor. În articolul din acest an, ne vom concentra asupra unei probleme nedezbătute și neasumate de istoriografia românească. Este vorba de

* Cercetător, Muzeul Național de Istorie a României, Compartimentul de Istorie Medievală din cadrul Secției de Istorie Modernă, Medievală și Contemporană; doctor în istorie.

războiul de secesiune de șapte ani, declanșat de prințul Ioan Asan în anul 1211, prin revolta de la Vidin, și încheiat în 1218, după asediul și cucerirea Târnovului. Pentru o înțelegere cât mai bună a perioadei precizate, se cuvine o succintă prezentare generală, asociată subiectului în discuție.

Complotul care a dus la asasinarea lui Ioniță Kaloioannes (1197 – 1207) l-a ridicat pe tronul de la Târnovo pe Boril, nepotul de soră al țarului, care s-a grăbit să ia în căsătorie pe mătușa sa prin alianță, văduva de neam cuman, soția defunctului. Boril (1207 – 1218) a venit la putere sprijinit de partida filo-cumană condusă de țarina Ana. Cu ajutorul armatei cumane, conduse de Manastras (asasinul lui Ioniță), noul cuplu regal de la Târnovo se menține pe tronul Asăneștilor, consolidându-și pozițiile, ceea ce echivala cu ascensiunea evidentă a grupării războinice bulgaro-cumană¹. Din acest moment începe declinul elementului vlah, mai ales că fiii lui Asan I au luat drumul pribegiei, în ținuturile Cnezatului de Halici-Volânia, așteptând vremuri prielnice reîntoarcerii. Accederea lui Boril pe tron, cu sprijinul grupării radicale de bulgari și cumani, și părăsirea Țaratului de către familia lui Asan I și a anturajului acesteia, format din lideri politici și militari vlahi, reprezintă începutul unei noi etape de definire statală, prin raportarea tot mai evidentă la tradiția politică bulgară. Această etapă este denumită de noi a doua, din sintagma *epoca primilor Asănești*, una de căutare a unui model politic coerent, cu multiple prefaceri politice, care va culmina, spre final, cu un război intern de șapte ani, iar câștigătorul, adică Ioan Asan al II-lea (1218 – 1241), va definitiva triumful tradiției bizantine, în Țaratul Asăneștilor, prin apelul la organizarea politică a Primului Țarat².

¹ *Fontes Historiae Daco-Romanae* (FHDR), III, (ediție Al. Elian și N. Ș. Tanașoca), București, 1975, p. 400-403 (G. Akropolites); FHDR, III, p. 436-437 (T. Skutariotes); FHDR, III, p. 478-479 (Efrem). Vezi în acest sens și R. Wolff, *The Latin Empire of Constantinople*, în *A History of the Crusades* (editor K. Setton), vol. II, ed. 2, Madison, 1969, p. 205; George Akropolites. *The History*. Introduction, translation and commentary by R. Macrides, Oxford University Press, 2007, p. 91, 143; John V. A. Fine, Jr., *The Late medieval Balkans, A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor, the University of Michigan Press, 1994, p. 87, 91, 92; I. Vásáry, *Cumans and tatars*, Cambridge University Press, 2005, p. 53; F. Dall'Aglio, *The Military Alliance between the Cumans and Bulgaria from the Establishment of the Second Bulgarian Kingdom to the Mongol Invasion*, în „Archivum Eurasiae Medii Aevi” (AEMA), 16, 2008 – 2009, p. 51; L. Krăstev, „Les Miracles de Saint Démètre de Thessalonique” et la participation d'Alains et de Coumans au siège de Thessalonique en 1207, în „Études balkaniques”, XXXIII, 3-4, 1997, p. 125-129; A. Madgearu, *Asăneștii. Istoria politico-militară a statului dinastiei Asan (1185 – 1280)*, Târgoviște, 2014, p. 143-147.

² Studiul de față se încadrează în perioada de final a ceea ce noi am denumit generic *epoca primilor Asănești* (1185 – 1218), când rolul elementului vlah a fost decisiv în alcătuirea unei puteri nord-balcanice, cu centrul la Târnovo. Din acest considerent propunem o împărțire cronologică a perioadei primilor Asănești. Prima parte o intitulăm *epoca fraților Asan* (1185 – 1207), deoarece vlahii din nordul Balcanilor, conduși de frații Asan, au jucat un rol important pentru începutul și afirmarea Țaratului Asăneștilor. A doua parte o denumim *tranziția spre identitatea politică* (1207 – 1218). În acest timp se petrec o serie de evenimente cu o evoluție alternativă, o vie pendulare între Roma și Bizanț, unde se spera găsirea unei formule stabile de guvernare, prin alegerea unuia dintre cele două modele tradiționale. După anul 1218, primatul și triumful tradiției bizantine în Țaratul Asăneștilor, necesitatea raportării la ideologia Primului Țarat bulgar, dar și lipsa unității lumii vlah balcanice și a forței lor economice și demografice, care să permită o dominare a elementului vlah în Țaratul Asăneștilor, au ca finalitate alterarea elementului vlah și trecerea progresivă de la statul vlaho-bulgar la statul bulgar. Vezi și O. Iliescu, *Dreptul monetar în statul vlaho-bulgar al primilor Asănești (1187-1218)*, în *Răscoala și statul Asăneștilor*, București, 1989, p. 103 (cf. n. nr. 1).

În vremea domniei lui Boril³, Țaratul Asăneștilor, deși a continuat să aibă sprijinul militar al cumanilor⁴, a cunoscut o etapă de regres militar⁵. Au crescut în acești ani tendințele particulariste ale marilor feudali, susținute de forțe politice din exterior. Domnia lui Boril a fost marcată de tulburări interne, tendințe separatiste ale unor feudali sprijiniți de Imperiul latin de Constantinopol și acțiuni de mare amploare ale susținătorilor fiilor țarului Asan I. Instabilitatea politică din provinciile Țaratului, cu referire la declanșarea revoltei prințului Ioan Asan, venită dinspre nord-estul statului, extinsă spre nord-vest, îl determină pe Boril să normalizeze relațiile cu Ungaria. Istoricul V. Achim susține încheierea unei alianțe în jurul anului 1210, între Boril și Andrei al II-lea (1205 – 1235), concretizată pe fondul crizei politice⁶. Ne raliem acestei poziții, importantă pentru argumentarea războiului de secesiune, de șapte ani, care a cuprins Țaratul Asăneștilor între 1211 și 1218. Alianța din 1210 a fost una de conjunctură, strict militară, dar folositoare lui Boril, în eventualitatea în care acesta deja anticipa evenimentele din 1211 de la Vidin. Totodată, alianța militară din 1210 și eficiența ei, dovedită prin respingerea temporară a complotului *boliarilor*⁷ de la Vidin, va deschide calea spre un acord durabil, bazat pe o alianță matrimonială, perfectat prin 1213 sau 1214. Așa cum vom vedea în continuare, Boril va pierde treptat susținerea potenților bulgari și, mai ales, vlahi, din provinciile de nord, aceștia sprijinându-l pe prințul Ioan Asan, moștenitorul legitim al tronului de la Tărnovo. Ajutorul cerut Ungariei se explică prin neîncrederea pe care țarul de la Tărnovo o nutrea față de stăpânii cetăților dunărene. Aceștia, în alianță cu turanicii cumani, puteau destabiliza organizarea statului, așa cum s-a întâmplat la Vidin, în 1211. Pe acest fond se constată o reducere a rolului jucat de elementul vlah la organizarea și la conducerea statului, fenomen ce se va accentua tot mai evident în deceniile următoare. Nepot bun al celor trei frați Asan (Petru, Asan I și Ioniță), Boril este văzut tot mai mult drept un țar bulgar. Cauzele sunt în primul rând de ordin politic, iar una dintre ele este chiar titlul de țar bulgar, întâlnit pe două sigilii de același tip. Cele două sigilii, descoperite într-o cetate din regiunea Belogradcik, nord-vestul Țaratului, de la poalele munților Balcani (satul rocilor de legendă: Belotintsi) și în incinta de la Preslav (poarta de sud), sunt identice cu cele ale lui Asan I (cu inscripții în bulgară). Aversul îl reprezintă pe Sf. Dimitrie, eliberatorul vlaho-bulgarilor de sub stăpânirea bizantină, iar reversul pe țarul Boril, care apare, ca și Asan I, purtând aceleași însemne ale puterii (diadema și crucea)⁸. Sigiliile lui Asan I și ale lui Boril, cu inscripții în bulgară, cu efigia Sf. Dimitrie, tratează aspecte ale evoluției cultului

³ I. Bojilov, *Familijata na Asenevci (1186-1460). Ghenealoghija i prosopografija*, Sofija, 1985, p. 69-77; D. Angelov, V. Ciolpanov, *Bălgarska voenna istorija prez srednovekovieto (X-XV)*, Sofija, 1994, p. 130-134.

⁴ I. Vásáry, *Cumans and tatars*, p. 57-61; Pl. Pavlov, *Tărnovskite țariți*, Veliko Tărnovo, 2006, p. 14.

⁵ W. Treadgold, *O istorie a statului și societății bizantine*, traducere de Mihai E. Avădanci, ediție îngrijită de Victor Spinei și Bogdan P. Maleon, prefată de V. Spinei, II, Iași, 2004, p. 140.

⁶ V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, București, 2008, p. 41.

⁷ Despre originea și folosirea termenului *boliar*, vezi G. Moravcsik, *Byzantino-Turcica*, II, Berlin, 1958, p. 93-94; G. Lazăr, *Despre cultul bizantin al sfinților militari în Țaratul Asăneștilor*, în „Muzeul Național“, XXI, București, 2009, p. 5 (n. nr. 5).

⁸ A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 150.

sfinților militari la Asănești. Această temă ne preocupă de ceva vreme și va necesita o dezvoltare specifică în viitor⁹.

Alegerea de a-i succeda lui Ioniță la conducerea statului, în chip ilegal, îi consacră un destin eminamente bulgăresc. Aici s-a produs o „falie” între liderii vlahi și cei bulgari, sprijiniți de cumani. Primii l-au urmat pe minorul Ioan Asan și familia sa în teritoriile rusești, ori au fost izolați din pozițiile de conducere, efectele fiind accentuarea caracterului bulgăresc al Țaratului. Așa cum bine pleda Petre. P. Panaitescu, maniera violentă de a accede a lui Boril la putere l-a izolat pe acesta de susținerea partidei vlah, fapt evidențiat în primul rând prin neamintirea termenului „Vlahia” în titulatura țarului Boril. Renumitul istoric crede că, odată cu schimbarea statutului social, are loc aprofundarea caracterului bulgăresc al celui de-al Doilea Țarat bulgar¹⁰.

Domnia țarului Boril, pe care am încadrat-o generic în *epoca primilor Asănești (tranziția spre identitatea politică)*¹¹, reprezintă un moment de răscruce pentru viitorul statului din Târnovo¹² sau, mai degrabă, o etapă de tranziție, cu menirea de a intermedia trecerea de la statul primilor Asănești la conturarea celui de-al Doilea Țarat bulgar.

Disensiunile politice și religioase grave din sânul Peninsulei balcanice au condus la crearea unor alianțe, susținute religios atât de Roma, cât și de Niceea (acolo unde rezida patriarhul grec). În primăvara anului 1211, sub influența *Conciliului* de la Târnovo, a fost încheiată o alianță politică între Târnovo și Niceea. La alianța îndreptată contra Imperiului Latin de Constantinopol au aderat *Regatul Vardarului* și Principatul Epirului, prin potențaii locali Streț și Mihail I Dukas Comnenos. Pe de altă parte, stăpânul *Regatului Rodopilor*, Alexis Slav, era de partea lui Henric I, de care era legat prin alianță matrimonială și al cărui vasal era. Totodată, împăratul latin era de partea Sultanatului selgiucid, dușmanul de moarte al Imperiului de Niceea. Imperiul Latin era în real pericol, fiindcă putea fi atacat din patru părți¹³. În Balcani pericolul cel mai mare venea dinspre Târnovo, care dirija atacuri la sud de Haemus cu

⁹ G. Lazăr, *La constitution de Tsarat des Asénides et le culte des Saints Militaires*, în „Études byzantines et post-byzantines”, VI, coord. E. Popescu și T. Teoteoi, București, 2011, p. 161-170. Evoluția cultului militar în cadrul Țaratului Asăneștilor se va regăsi sub o nouă abordare într-un viitor studiu al nostru.

¹⁰ Petre. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969, p. 223; A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 153.

¹¹ V. *Supra*, n. nr. 2.

¹² Ioniță Kaloioannes a știut să se folosească de actul ce consfințea Unirea cu Roma, legând recunoașterea papei de tradiția politico-militară a Primului Țarat bulgar și justificându-și în acest mod atât acțiunile întreprinse, cât și planurile de viitor. Chiar dacă interesul Romei pentru statul Asăneștilor s-a diminuat după crearea Imperiului Latin de Constantinopol, Țaratul de Târnovo era în continuare destul de puternic ca să poată face față presiunilor, încurajate de papă, din partea Regatului ungar sau al Imperiului Latin. Moartea prematură a suveranului vlaho-bulgar nu schimbă prea mult raportul de forțe în Balcani, atât doar că moștenirea Asăneștilor, deși nu este pusă real în pericol, trece printr-un moment de adaptare contextuală (menținerea independenței față de puterile vremii: Imperiul Latin de Constantinopol, papalitate, Regatul Ungariei, pilonii rezistenței grecești, post 1204) și prefăcere internă (înăbușirea tendințelor centrifugale ale marilor *bolari*). După anul 1218, primatul și triumful tradiției bizantine în Țaratul Asăneștilor și necesitatea raportării la ideologia Primului Țarat bulgar au ca finalitate alterarea elementului vlah și trecerea progresivă de la statul vlaho-bulgar la statul bulgar.

¹³ A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 159.

ajutorul cumanilor. Contra acestora, papalitatea a luat măsura inspirată de instalare a cavalerilor teutoni în Țara Bârsei. Diploma regală a lui Andrei al II-lea al Ungariei le conferă războinicilor germani drepturi considerabile, atribuindu-le funcția esențială de a lupta contra cumanilor. Șerban Papacostea a scos în evidență misiunea cavalerilor teutoni în apărarea Imperiului Latin, prin reducerea factorului cuman în atacurile declanșate de armata Asăneștilor în provinciile controlate de latini¹⁴. De asemenea, V. Achim, analizând politica expansionistă a Ungariei în regiunea sud-estică, realizată „în detrimentul Bulgariei“, consideră că instalarea teutonilor în 1211 s-a făcut cu scopul de a reduce din pericolul iminent în care se găseau latinii din Constantinopol, amenințați permanent de hordurile cumane, aliații Țaratului¹⁵. Până la alungarea lor în 1225, cavalerii teutoni au reușit să stopeze cu succes incursiunile cumanilor, ca aliați ai Asăneștilor, în sudul Dunării, punându-se astfel sub o presiune evidentă chiar teritoriul de nord al Țaratului vlaho-bulgar¹⁶. Efectele alianțelor balcanice din 1211 sunt vizibile în perioada următoare, când au loc mai multe ciocniri între vlaho-bulgari și latini. Boril, împreună cu sebastocratorul Streț, se concentrează asupra planului de ocupare a Thessaloniceului, dar după două încercări nereușite se simte din ce în ce mai neputincios, în condițiile în care a fost trădat de principele Epirului și, pe deasupra, a fost învins la al doilea atac contra puternicei metropole din Balcani, apărată de latini și de loialul Alexis-Slav (octombrie 2011)¹⁷. Mai mult, campania lui Henric I din Asia Mică, sprijinită de selgiucizi, a fost un adevărat succes, iar împăratul din Niceea, aliatul lui Boril, se recunoaște învins, cedând importante teritorii de pe litoralul Mării Marmara și de pe cel al Mării Egee. Conjunctura politică a anului 1213 îi era total defavorabilă Țaratului Asăneștilor, care se găsea izolat, potențial prins ca într-un clește, la nord de Ungaria, iar la sud de Imperiul Latin. Cele două state catolice acționau la sugestia Romei, fapt cunoscut foarte bine la Târnovo.

Prezentarea anterioară a avut darul de a ne introduce în contextul geo-politic în care se găsea Țaratul Asăneștilor, la momentul începerii acțiunilor de recucerire a

¹⁴ „O inițiativă și mai însemnată și cu consecințe profunde pentru situația geopolitică a întregii arii carpato-balcanice a fost instalarea în Țara Bârsei a Ordinului teutonic, cu misiunea de a-i combate pe cumani, aliații permanenți ai statului vlaho-bulgar. Puterea de rezistență a acestuia a fost considerabil slăbită de lovitură administrată cumanilor de cruciați instalată acum la cotul Carpaților. Prins în cleștele preconizat de papa Innocentius al III-lea, statul Asăneștilor a fost silit, după câțiva ani de rezistență, să se incline și să se încadreze în sistemul de alianțe catolice constituit în sud-estul Europei sub patronajul papalității”. Ș. Papacostea, *România în secolul al XIII-lea. Între cruciați și Imperiul Mongol*, București, 1993, p. 30. A se vedea și primul paragraf, de la p. 31, care este o completare a celui citat deja.

¹⁵ „În consecință, în prima parte a secolului al XIII-lea, chiar dacă politica sud-estică a Ungariei a depășit cadrele conflictului cu Bulgaria, iar frontul de acțiune ungară în această parte a Europei s-a întins în teritoriile bosniace până la Curbura Carpaților, expansiunea ungară s-a făcut în primul rând în detrimentul Bulgariei sau în legătură cu politica față de această țară. Elocvent în acest sens este faptul, demonstrat recent, că instalarea în 1211 de către regele Andrei II a teutonilor în Țara Bârsei, cu misiunea de a-i combate pe cumani, aliați ai Asăneștilor, a avut valoarea unei diversivități nordice la adresa Imperiului vlaho-bulgar, servind astfel cauzei cruciadei (concret, menținerii Imperiului latin amenințat de statul Asăneștilor)”. V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 40-41.

¹⁶ Ș. Papacostea, *România în secolul al XIII-lea. Între cruciați și Imperiul Mongol*, p. 31 (și următoarele până la p. 36).

¹⁷ A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 160; John V. A. Fine, Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, p. 99.

tronului părintesc de către prințul Ioan Asan. Nu avem informații detaliate ale planului viitorului mare țar bulgar, ci doar pasajul confuz al lui G. Akropolites și coroborări conjuncturale și deductibile. Menirea istoricului este de a le interpreta corect. Este ceea ce vom încerca în continuare.

Revenind cu discuția la hotarele nordice ale Țaratului se impun anumite precizări. Încă din 1207, anul pribegiei rusești, Ioan Asan, ajutat de vechii camarazi ai tatălui său, Asan I, își consolidează legăturile cu rușii din Cnezatul Halici-Volânia și cumanii, așteptând momentul prielnic pentru declanșarea luptei de recucerire a tronului din Târnov¹⁸. Propunem anul 1210 drept reper pentru încheierea pregătirilor de luptă, inclusiv a alianțelor cu potențatii vlaho-bulgari din centrele nordice ale Țaratului. Menționăm Preslavul și Vidinul, două posibile centre de putere care îl puteau sprijini pe Ioan Asan, determinante la nivelul influenței politice pe care o puteau exercita asupra teritoriilor nord-dunărene. Din păcate, sursele istorice nu sunt darnice cu privire la rolul Preslavului în declanșarea revoltei prințului Ioan Asan. Nu credem într-un rol activ al Preslavului în 1210 și 1211. Totuși, pas cu pas, apanajul teritorial al primului țar vlaho-bulgar, Petru¹⁹, fratele cel mare al lui Asan I²⁰, unchiul prințului moștenitor, a devenit în câțiva ani centrul puterii lui Ioan Asan. „Țara lui Petru”²¹, cum o denumea G. Akropolites, cu centrul la Preslav, era un teritoriu care și-a păstrat o anumită particularitate regională, contrară intereselor lui Boril, fapt de care a profitat Ioan Asan. Preslavul putea controla regiunea de nord-est a Țaratului, zona inferioară a Dunării de Jos, împreună cu Dobrogea. Revolta *boliarilor* din Vidin nu este întâmplătoare, aceasta fiind analizată în legătură directă cu ambițiile firești ale prințului moștenitor Ioan Asan. Vocile de împotrivire ale *boliarilor* din Vidin au ajuns la urechile lui Boril. Neputându-se deplasa spre nord, datorită desfășurării *Conciliului* contra bogomililor, prezidat de țar, apoi din cauza conflictelor armate din Macedonia și Thracia, unde era angrenat, țarul Boril s-a bazat pe alianța cu Ungaria, încercând să prevină o revoltă iminentă în regiunea Vidinului. V. Achim crede că alianța între Țarat și Ungaria s-a încheiat în 1210, pe fondul acutizării crizei politice interne vlaho-bulgare²². Același punct de vedere îl împărtășește și V. Spinei²³. Iată așadar cum anul 1210 devine un reper indiscutabil pentru constituirea unor alianțe durabile în regiunea dunăreană²⁴. Pe de o parte, prințul Ioan Asan încearcă cu ajutor rus și cuman, sprijinit de forțe obediente boierești, să recucerească tronul părintesc,

¹⁸ *Istoriia na Bălgariia*, III, *Vtora Bălgarska Dăržava*, Sofija, 1982, p. 162.

¹⁹ Primul țar vlaho-bulgar (1185 – 1187; 1196 – 1197).

²⁰ Al doilea țar vlaho-bulgar (1187 – 1196).

²¹ Din anul 1187, frații Asan I și Petru își vor împărți teritoriul cucerit, Asan I fiind recunoscut țar, iar Petru primind în schimb, cu titlul de apanaj, teritoriul de nord cu centrul la Preslav. „Căci amintitul Asan avea doi frați, dintre care unul se numea Petru, iar celălalt Ioan. Iar pe Ioan îl ținea lângă sine, iar lui Petru, despărțind o parte din stăpânirea sa, i-a poruncit să o conducă el. Căci Marele Preslav și Probatoș și <localitățile> din jurul lor au fost dăruite lui Petru de fratele său Asan, ca posesiune proprie, din care pricină până astăzi ele poartă numele de Țara lui Petru”. FHDR, III, p. 398-399. Vezi, *infra*, n. nr. 35.

²² V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 41.

²³ V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999, p. 271.

²⁴ Vezi, *infra*, n. nr. 25.

iar Boril, cu ajutor unguresc și transilvan, să reziste într-o regiune ostilă și să păstreze integritatea teritorială a statului fondat de unchii săi după mamă. Pe fondul unei crize interne (contestarea autorității domnești și eșecurile militare în Balcani), lipsit și de aportul cumanilor, post 1211, Boril se aliază treptat cu ungurii și latinii, datorită iminentei primejdii reprezentate de acțiunile lui Ioan Asan. Fiii lui Asan I, Ioan și Alexandru, își vor împărți polii de putere, la începutul războiului civil. Dacă presupunem că Ioan Asan acționa indirect de la Preslav, prin obediența factorilor politici locali, atunci lui Alexandru i-a fost atribuit Vidinul. Această presupunere este confirmată în viitorul apropiat, când după 1218, anul ajungerii la putere a lui Ioan Asan, Alexandru este stăpânul regiunii de nord-vest, cu centrul la Vidin, deținând titlul aulic de sebastocrator, a doua funcție în stat, acordată, conform tradiției bizantine, fratelui suveranului.

La o dată controversată, noi sprijinim datarea pentru 1211, din considerentele pe care le vom expune în rândurile următoare (adică începutul războiului civil de șapte ani, perioadă de timp confundată de G. Akropolites cu asediul Tărnovului, ultima redută a ofensivei de cucerire declanșată de prințul Ioan Asan), a avut loc la Vidin o conjurație a *boliarilor* îndreptată contra țarului Boril, uzurpatorul tronului. Ca să o înfrângă el a apelat la ajutorul oferit de regele ungur, Andrei al II-lea. Expediția organizată împotriva rebelilor din Vidin ne este dezvăluită de o diplomă regală, târzie evenimentului, emisă în cancelaria lui Bela al IV-lea în 23 iunie 1250, la Győr (întărind-se „lui Filip, episcop de Zagreb, și lui Toma, comite de Cricău, moșia Szlanye, ca răsplată a serviciilor făcute de tatăl lor, Ioachim, comitele de Sibiu, și de ei, în slujba regatului...”)²⁵. În literatura de specialitate, istoricii plasează, cel mai des,

²⁵ După credința noastră, spre finele anului 1210 a avut loc la Vidin o conjurație a *boliarilor* contra lui Boril. Pentru înfrângerea răzmeriței el a apelat la regele maghiar Andrei al II-lea, cu care a încheiat o alianță militară. După toate probabilitățile, pregătirile de luptă au durat câteva luni, iar armata regelui s-a putut pune în mișcare la începutul anului viitor, spre primăvară. Andrei al II-lea l-a trimis în ajutorul Vidinului pe comitele Ioachim de Sibiu cu o oștire eterogenă alcătuită din sași, vlahi (români), secui și pecenegi. Oastea transilvană a trecut Dunărea, probabil la est de gura Jiului, continuându-și înaintarea pe malul drept al fluviului, spre Vidin. Pe teritoriul balcanic al Țaratului au fost întâmpinați de rebelii din regiunea Vidinului, unde s-a dat o primă luptă. Cumanii, cu care a luptat oștirea comandată de comitele Ioachim de Sibiu, pe râul Obozt (Ogost/a; râu din nord-vestul Bulgariei, afluent din partea dreaptă a Dunării), erau conduși de trei șefi locali, din Muntenia, unul dintre aceștia, pe nume Karaz sau Karas, căzând prizonier. Așa cum presupune și A. Madgearu, acești cumani erau de partea răzvrătiților din Vidin, sugerând doar o alianță de conjunctură, cauzată de orientarea lui Boril spre latinii din Constantinopol. Datarea târzie a evenimentelor de la Vidin (1214) de către A. Madgearu îl induce în eroare pe istoricul militar. Din punctul nostru de vedere, cumanii nu s-au aliat cu rebelii din Vidin din pricina schimbării politicii externe a lui Boril, favorabilă Imperiului Latin, ci erau în strânsă legătură cu prințul Ioan Asan, așa cum erau și rușii, de partea cărui erau pregătiți să lupte, încă din 1210. În lupta de pe râul Obozt (Ogost/a) cumanii din Muntenia („Cumania”) jucau rolul de a crea o diversivă în regiunea menționată și a opri înaintarea ajutorului militar transilvan oferit Vidinului de către regalitatea maghiară. După înfrângerea cumanilor, comitele de Sibiu se îndreaptă spre Vidin, unde dă o luptă crâncenă, pe timp de noapte, el însuși abia scăpând cu viață, dar „puțin înainte de a se face ziuă, el înapoie, în mâinile lui Asan Burul (Boril Asan), cetatea Vidin în deplină siguranță”. Vezi și DRH, *D. Relații între Țările Române*, vol. I (1222 – 1456), București, 1977, p. 28-29; *Istoria Românilor*, III (Tratatul Academiei Române), București, 2001, p. 436; *Istoriia na Bălgarija*, III, p. 149; D. Angelov, V. Ciolpanov, *Bălgarska voenna istorija prez srednovekovieto (X-XV)*, p. 132; *Istoria*

revolta *boliarilor* din Vidin și înăbușirea acestora între 1210 și 1211. Unele păreri merg până în 1214. Pentru o înțelegere cât mai exactă a situației vom face o trecere în revistă a unor puncte de vedere avizate. Volumul I din *Istoria militară a poporului român* prezintă într-un paragraf generos, de aproape o pagină, succesul corpului expediționar condus de comitele Ioachim de Sibiu, derulat „în anul 1210“, interpretând cât se poate de exact diploma din 1250²⁶. În succintul studiu dedicat statului româno-bulgar, din tratatul Academiei Române, vol. III, P. Diaconu și Șt. Ștefănescu datează conjurația boierilor de la Vidin (*ad Castrum Budin*) în 1210 sau 1211, fără a se insista asupra subiectului²⁷. În culegerea de studii intitulată *Răscoala și statul Asăneștilor*, O. Iliescu datează complotul de la Vidin împotriva lui Boril și ajutorul oferit de regele Ungariei aliatului său de la Târnovo pentru anul 1211²⁸. Revolta *boliarilor* de la Vidin este plasată în anul 1211 de către B. Primov, autorul subcapitolului consacrat domniei lui Boril din *Istoriya na Bălgarija*, tom. III. Cât despre diploma lui Bela al IV-lea, din care aflăm istoria expediției militare conduse de contele Ioachim, B. Primov o datează după T. Smičiklas, respectiv 1 iulie 1259²⁹. Într-o altă lucrare bulgărească, *Bălgarski srednovekovni gradove i kreposti*, tom. I, în capitolul dedicat orașelor și cetăților bulgărești dunărene, Vidinul este bine reprezentat la nivelul documentării. Istoricul A. Kyzev, autorul studiului despre Vidin, acordă un întreg paragraf recuceririi Vidinului de către comitele Ioachim de Sibiu. Analizând diploma regală din 1250, este rezumată expediția lui Ioachim și maniera în care sunt învinși *bolarii* răzvrățiți contra țarului Boril³⁰. Totuși, A. Kyzev nu propune o datare exactă a desfășurării evenimentelor. Ș. Papacostea plasează revolta din Vidin și ajutorul oștii din Transilvania între 1211 și 1213, fiind convins că Boril era pregătit să încheie alianțe durabile cu puternicele state de rit latin (Ungaria și Imperiul Latin)³¹. Constantin C. Giurescu susține datarea 1213, când „are loc o expediție a comitelui de Sibiu Ioachim, cu o armată alcătuită din sași, români, secui și pecenegi (<<Saxonibus, Olacis, Siculis et Bissensis>>), împotriva Vidinului spre a potoli revolta de acolo și a reda orașul țarului bulgar uzurpator“³². Totodată, Giurescu sugerează existența unor

militară a poporului român, I, București, 1984, p. 312; Ș. Papacostea, *România în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*, p. 36; A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 164-165; V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 41; V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, p. 271, 273; John V. A. Fine, Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, p. 101.

²⁶ *Istoria militară a poporului român*, I, p. 312.

²⁷ *Istoria Românilor*, III, p. 436.

²⁸ O. Iliescu, *Dreptul monetar în statul vlaho-bulgar al primilor Asănești (1187-1218)*, în *Răscoala și statul Asăneștilor*, p. 106, 111.

²⁹ *Istoriya na Bălgarija*, III, p. 149; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, tom. V. Collegit et digesit T. Smičiklas, Zagrabiae (Zagreb), 1904 – 1934, nr. 641, p. 132-133; P. Nikov, *Țar Boril pod svetlinata na edin nov pametnic*, în „Spisanie na Bălgarskata Akademia na Naukite“, Sofija, 3, 1912, p. 133.

³⁰ *Bălgarski srednovekovni gradove i kreposti*, (gradove i kreposti po Dynav i Cerno More), tom. I, coord. A. Kyzev, V. Ghiuzelev, Varna, 1981, p. 107.

³¹ Ș. Papacostea, *România în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul Mongol*, p. 36.

³² Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor. Din cele mai vechi timpuri până în vremea lui Alexandru cel Bun (1432)*, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, vol. I, București, 2000, p. 272.

raporturi prietenești între Boril și Andrei al II-lea, anterioare expediției comitelui Ioachim spre Vidin. A. Madgearu crede că ajutorul venit din partea regelui Andrei al II-lea nu putea surveni decât în anul 1214, după ce s-ar fi perfectat alianța matrimonială între Boril și Henric I³³. N. Iorga face eroarea de a crede că Ioachim de Sibiu, împreună cu „sași, români, secui și pecenegi”, a acționat pentru a cuceri Vidinul de sub autoritatea Asăneștilor, în contextul în care regalitatea maghiară nu privea cu ochi buni „crearea și întărirea unui stat imperial unit cu cumanii, deci și cu supușii lor români”. Așadar, marele nostru istoric, pe lângă faptul că pune la îndoială autenticitatea diplomei din 23 iunie 1250, fără temei, crede că lupta de la Vidin, unde s-au remarcat oștenii comitelui Ioachim, aliatul lui Boril (*Ascensus Burul*), contra insurgenților vlaho-bulgari, sprijinitori ai prințului Ioan Asan, nu este nimic altceva decât un „răspuns unguresc” la provocarea și amenințarea pe care o reprezenta Țaratul Asăneștilor. Nu mai insistăm asupra pasajului cu pricina, ci vom menționa doar că savantul român nu propune o dată fixă pentru lupta de la Vidin³⁴. Ultimii doi istorici pe care îi vom cita pe problema expediției de la Vidin sunt V. Achim și V. Spinei. Primul susține, cum am mai spus, încheierea unei alianțe între Boril și Andrei al II-lea în anul 1210, menționând ajutorul acordat de regele maghiar țarului de la Târnovo, care era „contestat de factorii politici bulgari”, deoarece uzurpase tronul, însă nu face nicio referire la datarea luptei de la Vidin, mulțumindu-se doar la menționarea perioadei 1207 – 1214. Pentru acest interval de timp, istoricul bănățean face unele trimiteri bibliografice, relevante pentru datarea înăbușirii revoltei *boliarilor* de la Vidin. Cu un deceniu în urmă, V. Achim restrângea datarea expediției de la Vidin, efectuată în sprijinul țarului Boril, cândva „între anii 1210 și 1213”³⁵. Al doilea comentează cauzele răzvrătirilor *boliarilor*, sugerând că ajutorul militar din Transilvania a venit în urma unei alianțe anterior încheiate între Boril și Andrei al II-lea. Și de această dată, la șase ani distanță, V. Spinei își păstrează poziția, datând expediția militară de la Vidin tot pentru anul 1210³⁶.

Alianța militară, menționată de noi mai devreme, dintre Boril și Andrei al II-lea, din 1210, susținută indiscutabil de V. Achim și V. Spinei, inevitabil și urmările ei, au constituit o bază temeinică pentru consolidarea legăturilor dintre Țarat și Regatul Ungariei³⁷. Așadar, primul pas a fost alianța cu Ungaria (1210) și pacificarea

³³ „De o amicitie între Borilă și Andrei II nu se poate vorbi decât după ce suveranul Bulgariei a devenit socrul lui Henric I, astfel că datarea nu poate fi anterioară anului 1214”. A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 165.

³⁴ N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, *Cîtorii*. Vol. îngrijit de V. Spinei (text stabilit, note, comentarii și postfață), București, 1993, p. 100. Îngrijitorul ediției din 1993, V. Spinei, nu semnalează eroarea făcută de N. Iorga, din pură diplomatie, ceea ce este de înțeles pentru îngrijitorul ediției amintite, acesta mulțumindu-se doar să precizeze următoarele: „menționarea românilor și a celorlaltor populații în armata condusă de contele Ioachim de Sibiu se face într-un act din anul 1250 (cf. *Documenta Romaniae Historica*, D. *Relații între Țările Române*, I, nr. 11), asupra autenticității căruia nu s-au mai ridicat obiecții în literatura de specialitate recentă. Actul se referă la o expediție care se datează prin 1210”. Deci, V. Spinei datează expediția și faptele de arme ale lui Ioachim din Sibiu prin 1210.

³⁵ V. Achim, *O formațiune medievală de graniță în sud-estul Banatului: Craina*, în „Național și universal în istoria românilor” (studii oferite prof. dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani), București, 1998, p. 204.

³⁶ V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, p. 271, 273.

³⁷ V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 41. Vezi și n. nr. 59.

Vidinului (1211). Relațiile preliminare stabilite cu regele Andrei al II-lea deschid calea către o altă alianță dorită de Boril, cea cu latinii din Constantinopol.

Un argument important în stabilirea datării pentru anul 1211 a înăbușirii revoltei de la Vidin poate fi chiar amintita pomenire a aducerii ordinului cavalerilor teutoni în Țara Bârsei de către Andrei al II-lea în anul 1211. Se știe că instalarea teutonilor pe linia Carpaților s-a făcut din necesitatea stopării incursiunilor cumanilor. Aceștia, ca posibili aliați ai prințului Ioan Asan constituiau un real pericol pentru Ungaria, mai ales după conflictul de pe malul râului Obozt (Ogost/a). În atare condiții, regele ungar se vede nevoit să apeleze la serviciile militare ale cavalerilor teutoni, în tentativa de pacificare a regiunii denumită generic „Cumania”.

Deși nu există dovezi directe, este foarte posibil, din rațiuni deductibile, ca revolta din Vidin să aibă legătură cu Ioan, fiul lui Asan I, refugiat inițial în spațiul rusesc. G. Akropolites povestește despre șederea prințului Ioan Asan „în țara rușilor” și strădania acestuia de a strânge „în jurul său mai mulți ruși din popor”, cu ajutorul cărora „pretinde moștenirea părintească”³⁸. Informațiile de mai sus reprezintă o primă parte a unui fragment răzleț, cu un caracter general și extrem de ambiguu. Vom încerca descifrarea fragmentului, detașându-ne de stilul general și confuz, care nu-l caracterizează defel pe cronicarul bizantin. Acesta ne dezvăluie că prințul Ioan „se luptă cu Boril și-l învinge și ajunge stăpân peste o parte deloc mică din țară”³⁹. Fraza anterioară ne descoperă maniera prin care Ioan Asan a intrat în posesia unui teritoriu însemnat din Țarat, înainte de a da asaltul final asupra țarului Boril, baricadat la Târnovo. Cu siguranță Ioan Asan a fost sprijinit de *boliarii* fideli fraților Petru și Asan, luând în stăpânire, prin luptă, o regiune cu notorietate. Credem că este vorba despre Paristrion/ Paradunavon, amintită de noi sub denumirea generică de „țara lui Petru” (sintagma îi aparține, așa cum am mai spus, tot lui G. Akropolites), cu centrul la vechiul Preslav. După moartea lui Asan I, Petru a guvernat Țaratul timp de un an de la Preslav, iar la Târnovo se afla, ca asociat la domnie, Ioniță (Kaloioannes), viitorul țar. Petru a fost un conducător înțelept și prudent, cu o viziune ieșită din comun, pregătindu-l pe Ioniță pentru un destin măreț. De asemenea, credem că Petru a avut un plan de rezervă și pentru fiii lui Asan I, iar cursul firesc al evenimentelor ne dă dreptate. Ioan Asan a fost ajutat de mercenari ruși, de cumani (așa cum s-a întâmplat cu cele trei căpetenii de cumani, învinse de comitele Ioachim în lupta de pe râul Obozt/Ogost/a) și vlahi nord dunăreni, dar, cu siguranță, nu putea intra în posesia părții de nord a Țaratului fără sprijinul loial al *boliarilor* de acolo³⁹. De aceea, credem

³⁸ FHDR, III, p. 402-403 (G. Akropolites); FHDR, III, p. 438-439 (T. Skutariotes); *Istoriia na Bălgariia*, III, p. 162; A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 166; John V. A. Fine, Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, p. 106.

³⁹ Sprijinul boliarilor din Dobrogea pentru un complot intern este susținut și de A. Madgearu, indicându-l pe Ioan drept reprezentantul revoltei. „Nu se poate ști care a fost teritoriul ocupat mai întâi de către Ioan, dar având în vedere că a venit cu o oaste din Rusia, ar putea fi amplasat în Dobrogea. Acolo a găsit sprijin printre boierii locali care erau ostili lui Borilă, căci numai așa ar fi putut deveni stăpân peste ținut. Deși izvorul nu ne spune mai mult, se poate deduce că Ioan a fost reprezentantul unui complot intern contra lui Borilă”. A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 166. Dobrogea era parte componentă a Themei Paristrion/ Paradunavon, indicată de noi ca fiind teritoriul care îl sprijinea pe Ioan Asan, reprezentând un teritoriu extrem de eterogen și nu putea constitui decât o „rampă de lansare” a unor atacuri fulger asupra unor

că acțiunile de eliberare a Țaratului de sub influența lui Boril au început cu revolta *boliarilor* de la Vidin⁴⁰, însă în ciuda nereușitei de moment, ele au continuat cu un succes uimitor, dirijate din centrul politic de la Preslav, determinându-l pe nefericitul țar, aliat cu Ungaria și Imperiul Latin (cum vom vedea în continuare), să se baricadeze în fortăreața de pe Țareveț, unde este asediat de Ioan Asan. „Iar Boril intră în Tărnovo și vreme de șapte ani întărindu-se în lăuntru orașului e asediat“. Așa cum au precizat și alți istorici, nici noi nu credem în asediul timp de șapte ani⁴¹. Totuși cifra șapte nu este o greșală, dar, în același timp, nu are nicio legătură cu asediul capitalei, ci mai degrabă cu începutul acțiunilor de recucerire întreprinse de Ioan Asan încă de la Vidin. Cu alte cuvinte, răzmerița de la Vidin a avut loc în anul 1211 și până la cucerirea întregului teritoriu al Țaratului, inclusiv Tărnovo, au trecut efectiv șapte ani. La capătul celor șapte ani de război intern, Ioan Asan va deveni țarul tuturor vlaho-bulgarilor, fiind ajutat, în demersul său, chiar și de susținătorii lui Boril. „Tovarășii săi, istoviți, trec de partea lui Ioan Asan“. Fugarul Boril este prins de Ioan Asan și orbit, conform practicii bizantine. Pasajul succint al lui G. Akropolites, pe care tocmai l-am prezentat, în ciuda limitelor sale și ale confuziilor cronologice, doar așa poate fi interpretat. Este sensul firesc și logic al derulării evenimentelor. Importanța strategică a Vidinului este probată de stăpânirea acestui oraș de către sebastocratorul Alexandru, fratele țarului Ioan Asan al II-lea, remarcat în lupta contra ungarilor în 1228, ceea ce dovedește legăturile dintre *bolarii* locului și familia dinastică din Tărnovo, post 1211.

Alianțele cu Ungaria și Imperiul Latin sunt pecetluite prin alianțe matrimoniale, practici consacrate și încurajate de biserică, conferind o mai mare durabilitate tratatelor încheiate. Informațiile despre aceste contracte matrimoniale, încheiate între sfârșitul anului 1213 și începutul anului 1214, nu ne relevă o ordine cronologică anume. Din moment ce am stabilit că există un evident primat în favoarea Ungariei (conform acordului militar din 1210), susținut de interesul Ungariei de a își extinde pașnic influența în regiunea Belgrad-Branicevo printr-o căsătorie care presupunea acordarea unei dote teritoriale (așa cum vom vedea), este limpede că o alianță trainică cu Imperiul Latin nu putea surveni decât după eșecurile militare ale Țaratului în Balcani, din anul 1211.

În urma ajutorului acordat de regele Andrei al II-lea pentru înăbușirea revoltei din 1211 de la Vidin, s-a consolidat ulterior alianța dintre Țarat și Ungaria, consacrată printr-o înțelegere matrimonială de viitor. Căsătoria a fost negociată la Tărnovo (1213/1214), unde regele maghiar trimisese o delegație, împuternicită în acest sens. Astfel, fiica naturală a lui Boril, minoră ca și logodnicul ei, principele Bela, a fost trimisă în Ungaria, în vederea organizării unei nunți regale într-un viitor apropiat.

obiective vizate de Ioan Asan. Argumentarea noastră se sprijină pe sursa primordială a lui G. Akropolites care ne relevă, în mod deductibil, dimensiunile războiului de secesiune, de șapte ani, care a început, credem noi, din thema Paristrion/ Paradunavon (la fel ca în 1186, atunci când Petru și Asan au contracarat ofensiva bizantinilor, cu susținere militară de la nord de Dunăre), cuprinzând teritoriile vestice (Vidin), având și sprijinul cumanilor și al românilor nord dunăreni, la capătul căruia prințul Ioan „ajunge stăpânul întregii țări a bulgarilor“.

⁴⁰ *Istoria militară a poporului român*, I, p. 312.

⁴¹ A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 166. A se vedea și nota nr. 75.

Zestrea prințesei de la Târnovo o reprezenta tocmai regiunea Belgrad-Branicevo, vechea dispută teritorială între Ungaria și Țarat din vremea lui Ioniță Kaloioannes⁴². Ne aflăm în anul 1214, foarte prolific pentru Țarat din perspectiva alianțelor de rudenie. Totuși, înțelegerea matrimonială nu a fost oficializată, fiindcă Boril își va pierde puterea politică și integritatea corporală (a fost orbit), nemaiputând redeveni țar sub nicio formă⁴³.

Se pare că suveranul Ungariei a intermediat înțelegerea dintre Țarat și Imperiul Latin, aranjament ce prevedea o înrudire reciprocă între Boril și Henric I. Implicarea directă a regelui ungar trăda dimensiunea politicii balcanice a Ungariei sau chiar implicarea acesteia în revendicarea tronului de la Constantinopol, mai ales că se

⁴² În anul 1183, Ungaria a profitat de slăbiciunea Bizanțului și a cucerit de la acesta regiunea Belgrad-Niș (Branicevo). Conflictul dintre Imperiu și Ungaria se încheie în toamna lui 1185, când, după victoria reputată contra normanzilor, Isaac al II-lea Angelos încheie o pace de compromis cu Bela al III-lea. Înțelegerea este pecetluită printr-o alianță matrimonială, respectiv căsătoria basileului cu prințesa Margareta, fiica regelui maghiar. Zestrea de nuntă a Margaretei consta în regiunea Belgrad-Niș (Branicevo). Ulterior, prin 1202, Ioniță Kaloioannes, folosind prilejul amestecului Ungariei în treburile interne ale Serbiei, se implică în lupta pentru putere din țara vecină, sprijinându-l pe Ștefan al II-lea, în timp ce Ungaria îl susținea pe fratele lui Ștefan, Vukan, stăpânul Muntenegrului. După o serie de conflicte armate, în care balanța a înclinat atât de partea Ungariei, cât și de partea Țaratului, Ioniță Kaloioannes înglobează în cadrul statului său și ținuturile Belgrad și Branicevo, cu acordul protejatului său, marele jupan al Serbiei, victorios în lupta fratricidă. Ținutul care a aparținut Margaretei făcea parte din presupusa Vlahie, vecină cu Ungaria, menționată în corespondența lui Ioniță cu papa Innocentius al III-lea. Suveranul vlaho-bulgar îl ruga pe papă să intervină în favoarea sa în conflictul pe care îl avea cu regele maghiar în chestiunea stăpânirii Vlahiei. Vlahia din titulatura lui Ioniță, unde apare împreună cu Bulgaria, este, după părerea noastră, un teritoriu foarte întins, care cuprindea nordul și vestul Munților Stara Planina (unde vlahii erau predominanți, încă de la începutul declanșării răscoalei Asăneștilor), inclusiv vestul Țaratului, dinspre Serbia și Ungaria, cu răspândire în spațiul nord-dunărean (Oltenia, Banat), prin intermediul „Crainei”, marca de graniță. În această Vlahie se situa și fosta zestre a Margaretei, regiunea Belgrad și Branicevo, revendicată în mod autoritar de Ungaria. Unii istorici susțin localizarea Vlahiei doar ca parte integrantă a fostei dote a Margaretei, situată în nord-vestul Țaratului. Credem că o regiune relativ restrânsă teritorial nu putea face obiectul unei intitulări oficiale, în condițiile în care Ioniță revendica de la papa titlul de împărat, intitulându-se ca atare în corespondența purtată cu suveranul pontif. Așadar, Vlahia din titulatura lui Ioniță Kaloioannes era Vlahia lui Petru și Asan I, extinsă teritorial de Ioniță către vestul statului său, încorporând Valea Timocului, fosta zestre teritorială a Margaretei și părțile nord-dunărene deja menționate. Această Vlahie este asumată nu doar de Ioniță, ci și de înaltul ierarh Vasile, arhiepiscopul primat („totius Bulgarie ac Blachie primatem”). Corespondența purtată de papă cu Emeric al III-lea și Ioniță Kaloioannes, între 1203 și 1204, lasă anumite neclarități cu privire la teritoriile care trebuiau restituite, atât de Ungaria, cât și de Țarat. Cert este că suveranul pontif îi dă dreptate lui Ioniță cu privire la dreptul acestuia asupra provinciei Belgrad și Branicevo, în ciuda opoziției regelui Emeric, însă nouă nu ne este foarte clar care era teritoriul pe care trebuia să-l restituie Ioniță (ocupat în urma unei invazii), conform indicației papale. A. Madgearu crede că era vorba de „Craina”, cucerită și stăpânită pe nedrept. În final, niciun teritoriu nu a fost restituit de țarul vlaho-bulgar, dar, în continuare, acel teritoriu (Belgrad-Branicevo) a făcut multă vreme obiectul unui litigiu între Ungaria și Țaratul Asăneștilor. Vezi, A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 108; 114-117; V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 42; V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, p. 1999, p. 271.

⁴³ A. Madgearu, *Asăneștii...*, 165; V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 42. Înțelegerea dintre Boril și Andrei al II-lea și perfectarea alianței matrimoniale dintre copiii lor nu este amintită de istoricul Pál Engel, acesta limitându-se doar la menționarea logodnei dintre Anna-Maria, fiica cea mare a lui Andrei al II-lea, și țarul Ioan Asan al II-lea. Vezi, P. Engel, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale (895-1526)*, traducere din limba maghiară de Aurora Moga, ediție îngrijită de Adrian A. Rusu și I. Drăgan, Cluj-Napoca, 2006, p. 118; Vezi, *supra*, n. nr. 41.

perfectase de curând căsătoria lui Andrei al II-lea cu Yolanda de Courtenay, o rudă a împăratului latin.⁴⁴ În urma căsătoriei fiicei sale vitrege, adică fiica biologică a lui Ioniță Kaloioannes, cu împăratul Henric I (rămas de curând văduv), consumată la sfârșitul anului 1213 sau începutul lui 1214, Boril s-a putut bucura, în efortul de a împiedica destrămarea imediată a statului, de sprijinul ginerelui său imperial⁴⁵. Prin această alianță Henric I a urmărit, în primul rând, pacificarea provinciilor de la nord de Rodopi, avanpostul incursiunilor vlaho-bulgarilor în regiunile din Thracia și Macedonia, controlate de latini, iar în perspectivă „unificarea celor două state”⁴⁶, prin intermediul unui moștenitor legitim, rezultat din căsătoria recent încheiată, sau revendicarea personală a dreptului la moștenirea Asăneștilor. În concluzie, în baza alianțelor cu Ungaria și Imperiul Latin, Boril își întărește legăturile cu puternicii săi vecini. În pofida acestor lucruri, pericolul vine dinspre fosta themă Paristrion/Paradunavon, unde planul lui Ioan Asan de a recâștiga tronul părintesc cunoaște sorti de izbândă, acesta fiind ajutat și de un context internațional extrem de favorabil.

Campania de cucerire a lui Boril, din 1214, îndreptată contra Serbiei, a fost sprijinită de Henric I și de sebastocratorul Streț. Din păcate, acesta din urmă, aliat al jupanului Ștefan al II-lea, îl trădează, luptând de partea alianței vlaho-bulgaro-latine, ceea ce îi aduce moartea, survenită în urma unui atac expediționar sârbesc infiltrat în fortăreața de la Prosakos. Atacurile asupra orașului Niș au fost un insucces, datorită neînțelegerilor dintre aliați, aceștia mulțumindu-se în cele din urmă cu împărțirea *Regatului Vardarului*, fosta posesiune a lui Streț⁴⁷.

Alianța dintre Tărnovo și Constantinopol a amânat doar deznodământul din 1218. În același timp, nu a putut împiedica pierderea Ohridei și a regiunii de pe cursul superior al râului Vardar. În 1216, Țaratul Asăneștilor pierdea un puternic centru spiritual și cultural, emblematic pentru ortodoxia bulgară. Aceste cuceriri au fost posibile datorită vitejiei noului despot epirot, Theodor Angelos Dukas Comnenos, fratele decedatului Mihail I, care viza cu îndârjire întărirea Epirului și cucerirea influenței metropole balcanice a Thessalonice⁴⁸. Vechea posesiune a sebastocratorului Streț, situată în partea de sud-vest a Țaratului și parte componentă a acestuia, conform împărțirii din 1214 (Campania din Serbia), a intrat sub stăpânire epirotă.

⁴⁴ V. Achim, *Politica sud-estică a regatului ungar sub ultimii Arpadieni*, p. 42.

⁴⁵ Această alianță, realizată între vlaho-bulgari și latini, în timpul împăratului Henric I și negociată prin intermediul unui legat papal, cardinalul Pelagius de Albano, pune sub protecția Imperiului Latin greu încercatul Țarat din Tărnovo, iar suveranul său, țarul Boril, devine aliatul latinilor din Constantinopol și, implicit, vasalul lor. Este pentru prima dată în istoria scurtă a Țaratului Asăneștilor când un țar vlaho-bulgar devine protejatul și supusul unui suveran laic, ceea ce era, de fapt, benefic pentru coeziunea Țaratului în acel moment. Împăratul latin, exploatând la maximum alianța cu vlaho-bulgarii, a anulat coaliția anti-latină, deplasându-și toate forțele sale militare dincolo de Bosfor, cu gândul de a desființa Imperiul de Niceea. Moartea neașteptată a celui mai mare împărat latin de Constantinopol a salvat poate Niceea. Vezi și *Istoria na Bălgarija*, III, p. 149; W. Treadgold, *O istorie a statului și societății bizantine*, II, p. 142-143; A. Madgearu, *Asăneștii...*, 161-162; V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, p. 271-272; John V. A. Fine, Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, p. 100-101.

⁴⁶ A. Madgearu, *Asăneștii...*, 162. A se vedea și nota nr. 60.

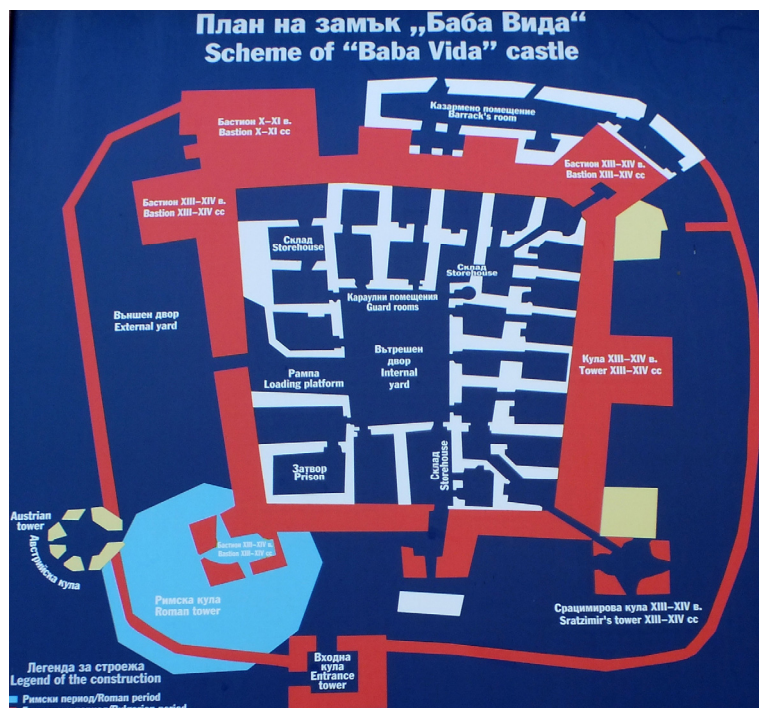
⁴⁷ *Istoria na Bălgarija*, III, p. 149-150; A. Madgearu, *Asăneștii...*, 164.

⁴⁸ W. Treadgold, *O istorie a statului și societății bizantine*, II, p. 142.

Pierderea *Regatului Vardarului* a fost posibilă datorită ofensivei dinspre nord declanșată de Ioan Asan, intrată în linie dreaptă, reprezentând partea finală a războiului civil de șapte ani.

După moartea, în anul 1216, a împăratului Henric, survenită la Thessalonic, în timpul campaniei contra lui Theodor I al Epirului, situația lui Boril a devenit precară. Profitând de conjunctura politică creată prin decesul împăratului latin de Constantinopol, Ioan Asan, întors în țară după un exil forțat, a revendicat tronul, obținându-l în urma unui război civil de șapte ani, început cu răzvrătirea de la Vidin. Situația de interregnum în care se găsea Constantinopolul și imposibilitatea unui ajutor militar oferit lui Boril din partea aliaților latini a grăbit ofensiva lui Ioan Asan. O altă situație favorabilă lui Ioan a fost plecarea în cruciada a V-a a regelui Andrei al II-lea, socrul țarului Boril. Anticipând soarta nefericită a lui Boril, Andrei al II-lea, întors din cruciadă, în drumul său spre Ungaria, via Asia Mică și Balcani, încheie o alianță favorabilă intereselor ungare în relația cu Niceea, renunțând la logodna dintre fiica lui Boril și prințul moștenitor Bela, acesta din urmă fiind logodit cu Maria, fiica împăratului niceean, Theodor I Laskaris. În condițiile în care latinii de Constantinopol și ungurii nu-l puteau ajuta pe țarul asediat la Târnovo, Ioan Asan a ocupat, la începutul anului 1218, orașul-capitală Târnovo, luându-i domnia lui Boril⁴⁹.

⁴⁹ Fiind depozat de domnie, fără aliați notabili, părăsit de apropiații săi, practic singur contra lui Ioan Asan, încercând să fugă, a fost prins și orbit, după practica bizantină. V. și FHDR, III, p. 402-403; *Istorijsa na Bălgarija*, III, p. 152, 162-163; W. Treadgold, *O istorie a statului și societății bizantine*, II, p. 143; A. Madgearu, *Asăneștii...*, p. 166; John V. A. Fine, Jr., *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, p. 106; N. Ș. Tanașoca, *O problemă controversată de istorie balcanică: participarea românilor la restaurarea țaratului bulgar, în Răscoala și statul Asăneștilor*, București, 1989, p. 154.

1. Planul cetății Vidin (Baba Vida). După o planșă înrămată aflată la intrarea în incinta cetății. Culoarele reprezintă fazele de construcție și de stăpânire a cetății. Culoarea bleu = perioada bizantină, culoarea roșie = perioada bulgară, culoarea crem = perioada habsburgică și culoarea alb = perioada otomană. Foto: Ginel Lazăr.

The plan of the Vidin Fortress (*Baba Vida*). After a framed image which is found at the entrance into the fortress. The colours indicate the construction phases of the building and its owners throughout time. Blue = the Byzantine period; red = the Bulgarian period; cream = the Habsburg period; white = the Ottoman period. Photo: Ginel Lazăr

2. Cetatea Vidin (Baba Vida), înconjurată de șanțul de apărare. În trecut era umplut cu apă. Vedere dinspre latura de est. Foto: Ginel Lazăr.

The Vidin Fortress (*Baba Vida*), surrounded by a moat, which used to be filled with water. View from the eastern side. Photo: Ginel Lazăr

3. Cetatea Vidin (Baba Vida).
Vedere dinspre latura de nord,
spre Dunăre. Foto: Ginel Lazăr.

The Vidin Fortress (*Baba Vida*),
view from the northern side,
towards the Danube.
Photo: Ginel Lazăr

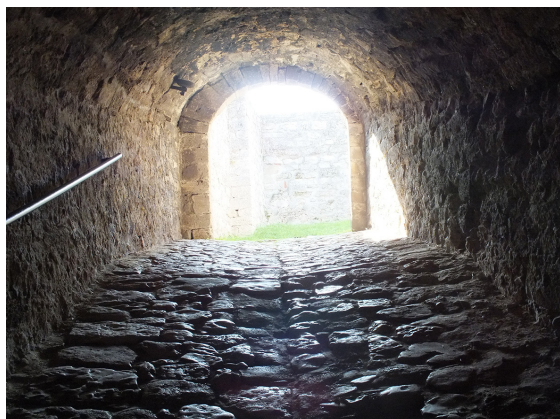
4. Cetatea Vidin (Baba Vida).
Vedere dinspre latura de nord-
vest, cu intrarea dinspre podul
dispus peste șanțul de apărare și
prin tunelul turnului de apărare al
lui Ivan Strașimir (secolul al XIV-
lea) Foto: Ginel Lazăr.

The Vidin Fortress (*Baba Vida*),
view from the north-western side,
with the entrance through the
bridge over the moat and through
the tunnel of the defense tower of
Ivan Sratsimir (the 14th century).
Photo: Ginel Lazăr

5. Tunelul de acces spre terasa
cetății, dinspre curtea interioară.
Foto: Ginel Lazăr.

The access tunnel leading to the
terrace of the fortress, seen from
the interior yard.
Photo: Ginel Lazăr

6. Tunelul de acces spre terasa cetății. În rampă. Foto: Ginel Lazăr.

The access tunnel ascending to the terrace of the fortress. Photo: Ginel Lazăr

7. Tunelul de acces spre curtea interioară, dinspre terasă. În pantă. Foto: Ginel Lazăr.

The access tunnel descending from the terrace to the interior yard of the fortress.
Photo: Ginel Lazăr

8. Vedere dinspre terasa de nord a cetății. În depărtare se află podul nou peste Dunăre și orașul Calafat. Foto: Ginel Lazăr.

View from the northern terrace of the fortress. In the distance are seen the new bridge over the Danube and the Calafat city.
Photo: Ginel Lazăr

9. Terasa cetății. Latura de nord-est. Foto: Ginel Lazăr.

The terrace of the fortress. The north-eastern side. Photo: Ginel Lazăr

10. Podul de intrare în cetate, cu turnul lui Ioan Strațimir și șanțul de apărare. Vedere dinspre latura de vest. Foto: Ginel Lazăr.

he entrance bridge of the fortress, with Ivan Sratsimir's tower and the moat. View from the western side. Photo: Ginel Lazăr

11. Cetatea Vidin (Baba Vida) și puternicele turnuri de apărare de sud. Vedere dinspre latura de sud. Foto: Ginel Lazăr.

The Vidin fortress (*Baba Vida*) and the powerful southern defence towers. View from the southern side. Photo: Ginel Lazăr